

การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และชีวิทัศน์ด้วยกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้¹

Transformation of Learners' Worldview through a Drama Process for Learning.

ไพบุณย์ โสภณสุวภาพ²

Paiboon Sophonsuwapap

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เขียนขึ้นมาจากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ด้วยกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1) เพื่อพัฒนาชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ และ 2) ศึกษาผลการใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

บทความนี้ผู้เขียนนำเสนอเฉพาะบทเรียนการพัฒนาชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง และ 2) ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร แต่ละรูปแบบประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนการเรียนรู้ ออกแบบด้วยการบูรณาการความรู้ด้านละครเพื่อการเรียนรู้กับแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้บนฐานชุมชน หลักการสำคัญคือละครจะต้องเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้โลกทัศน์ภายในผ่านการจัดประสบการณ์ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ผู้ออกแบบการเรียนรู้ต้องออกแบบกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมได้ทำงานกับความเชื่อและมุมมองการใช้ชีวิต ตั้งคำถามกับชุดประสบการณ์เดิมที่มี ทั้งนี้การเรียนรู้ต้องไม่ใช่แค่การรู้คิดแต่ต้องรู้สึกผ่านประสบการณ์ตรงเพื่อยกฐานชีวิตด้วยความรู้สึกอันนำไปสู่การสร้างเสริมลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์³

คำสำคัญ : กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ / การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง / มิติความเป็นมนุษย์

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ด้วยชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ ได้รับทุนอุดหนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ จากคณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา paiboons@go.buu.ac.th

³มิติความเป็นมนุษย์ ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ หมายถึง humanistic dimension คุณลักษณะทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์สองด้าน ตามแนวคิดของเฮาเวิร์ด การ์ดเนอร์ คือจิตรู้เคารพ และจิตรู้จริยธรรม ที่แสดงคุณลักษณะของจิตที่สามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลาย เชื่อมมั่นในคุณงามความดีของผู้อื่น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เคารพและการให้เกียรติกันรวมถึงจิตที่สามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรมที่เกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองโลก ความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เป็นการพิจารณาว่าตนเองจะเป็นพลเมืองแบบไหน และมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมนี้ได้อย่างไร ดังนั้นมิติความเป็นมนุษย์จึงเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์-วิธีการมองโลก มุมมองการให้ความหมายต่อโลก ทำให้องค์กรมีความรู้สึกรู้สีกายภายใน คุณค่าและค่านิยมที่คนคนนั้นยึดถือ ซึ่งนำไปสู่การแสดงออก มิติของความเป็นมนุษย์จึงใส่ใจกับการพัฒนาคุณภาพด้านในมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกัน

Abstract

This research article is written from action research on Enhancing the characteristics of youth in the Humanistic Dimension through Drama Process for Learning. This research has two objectives: 1) to develop a Drama Process for Learning to enhancing youth traits in the humanistic dimension and 2) to study the effect of using Drama Process for Learning to enhance youth traits in the humanistic dimension. In this article, the authors present only lessons on the development of a Drama process for Learning to enhancing the character of youth in the humanistic dimension in 2 forms: 1) the Drama Process for Learning, Devised Theatre form on the Bang Pakong community base and 2) A series of learning the humanistic dimension through the drama script of Bang Pakong, River of Dragons. Each model consists of 4 learning phases. Designed by integrating drama for learning with concepts of Transformative Learning and Community-based learning. The core principle is that drama must be a tool for learning the inner worldview through community-based experiences. The learning designer must design activities that allow participants to work with their beliefs and life perspective. Questioning the existing set of experiences. And learning must be not just thinking, but having to feel through direct experience. To raise the base of life with feelings leading to enhancing youth traits in the Humanistic Dimension.

Keyword: Drama Process for Learning; Transformative Learning; Humanistic Dimension

---

บทนำ

คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพาสนับสนุนคณาจารย์ทำวิจัยโดยใช้องค์ความรู้ในศาสตร์ที่แต่ละคนชำนาญ ผู้วิจัยมีความสนใจเรื่องการพัฒนาชีวิตด้านใน-โลกด้านในของมนุษย์ซึ่งเป็นโลกแห่งบุคลิกภาพทางจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกด้วยการกลับมาสำรวจตัวตนด้านใน พัฒนาประสบการณ์ภายในด้วยการฝึกความตระหนักรู้ในตนเอง ฝึกความใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยยังสนใจเรื่องการสร้างใจร่วม-ร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนสังคมในฐานะพลเมืองผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชนที่ประยุกต์ใช้ความรู้ด้านศิลปะการละครและกระบวนการทางศิลปะวัฒนธรรม

สังคมโลกให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชนด้วยการปลูกฝังมิติของความเป็นมนุษย์ที่เริ่มต้นจากการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง โลกต้องการทรัพยากรมนุษย์ที่เชื่อมั่นในความดี ความงามและมีความเอื้ออาทรต่อกัน ลักษณะของจิตมนุษย์ที่สังคมโลกต้องการตามมุมมองของเฮาเวิร์ด การ์ดเนอร์ ศาสตราจารย์ด้านการรู้คิด (Cognitive Sciences) (เบลลันกา เจมส์ และแบรนต์ รอน, บรรณาธิการ, 2554, น. 59-84) คือการพัฒนาจิตที่เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ 2 ด้าน คือจิตรู้จริยธรรมและจิตรู้เคารพ ซึ่งแสดงถึงคุณลักษณะภายในตัวบุคคล ได้แก่ความสามารถในการดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นแม้ว่าจะมีความแตกต่างหลากหลาย

ภาวะความมั่นคงภายในจิตใจ การมีสติปัญญามากพอที่จะสามารถเผชิญหน้ากับทุกสถานการณ์ ความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เข้าใจตนเองได้อย่างลึกซึ้ง เคารพผู้อื่น รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ รวมไปถึงการทำหน้าที่พลเมืองของโลก คุณลักษณะดังกล่าวนี้ผู้เขียนกำหนดเป็นนิยามของ “มิติความเป็นมนุษย์” และให้ความสำคัญกับลักษณะนิสัยพฤติกรรมของมนุษย์มากกว่าความรู้ เปรียบเทียบได้ว่า “นิสัยคนสำคัญกว่ามันสมอง”

คุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นเมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ที่ออกแบบให้ผู้เข้าร่วมเกิดการใคร่ครวญ ย้อนคิดตรวจสอบตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่นำพาให้รู้สึก “รู้สึกถึงเปลี่ยนแปลง” ตามแนวทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) โดยออกแบบเป็นชุดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ความรู้ด้านการละครเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ รวมถึงความใส่ใจเรื่องการออกแบบวิธีการวัดและประเมินผลเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ผู้เขียนนำประสบการณ์ด้านการจัดกระบวนการละคร การพัฒนาเยาวชนผ่านกิจกรรม และการทำงานชุมชน ด้วยแนวทางการเรียนรู้บนฐานชุมชนตะวันออกมาใช้เป็นต้นทุนสำหรับพัฒนาชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ (Learning Drama Process) สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ในประเด็นปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และชีวิตทัศน์แก่เยาวชนในบริบทชุมชนบางปะกง

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้น คือแรงบันดาลใจสำหรับทำวิจัยเรื่องการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ด้วยชุดกระบวนการศิลปะการละคร มีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ คือ 1) เพื่อพัฒนาชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ 2) ศึกษาผลการใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

บทความนี้ผู้เขียนนำเสนอประสบการณ์เฉพาะวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง โดยนำเสนอวิธีการออกแบบชุดการเรียนรู้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้าง⁴ บนฐานชุมชนบางปะกง และ 2) ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

วิธีการพัฒนาชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

เริ่มต้นจากการค้นคว้าแนวคิดฐานรากที่สร้างการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ จากนั้นออกแบบชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ จำนวน 2 ชุด เนื้อหากิจกรรมประกอบไปด้วยการการติดตั้งเครื่องมือในกายตนและการพัฒนามุมมองภายในตนเองในห้องปฏิบัติการ การลงชุมชนเพื่อเรียนรู้ชีวิต การสร้างละครร่วมกัน การจัดแสดงละครในชุมชน และ

⁴ละครร่วมสร้าง (Devised Theatre) เป็นรูปแบบการสร้างละครร่วมกันของทีมงาน เน้นกระบวนการกลุ่มอย่างเท่าเทียม ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยน แบ่งปันความคิดเห็น พัฒนางานด้วยกระบวนการกลุ่มแบบสร้างสรรค์ เริ่มต้นจากแนวคิดที่สนใจ จากนั้นพัฒนาเนื้อหาการแสดงหรือลำดับการแสดง ผ่านการทดลอง การปฏิบัติและสร้างงานการแสดงด้วยวิธีการต่างๆ

การถอดประสบการณ์การเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงแบ่งเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มใช้กระบวนการแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 นิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมละครในรูปแบบอาสาสมัครของกลุ่มละครเพื่อการเรียนรู้บางพลัย จำนวน 15 คน ใช้ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการศิลปะการละครแบบที่ 1 ชื่อชุดการเรียนรู้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง

กลุ่มที่ 2 นิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาละครเพื่อการเรียนรู้ชุมชน สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 7 คน ใช้ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการศิลปะการละครแบบที่ 2 ชื่อชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

มิติของความเป็นมนุษย์ที่ผู้เขียนคาดหวังให้เกิดกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ คือเยาวชนสามารถดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้แม้ว่าจะมีความแตกต่างหลากหลาย ตระหนักถึงความมั่นคงภายในจิตใจ เกิดสติปัญญามากพอที่จะสามารถเผชิญหน้ากับทุกสถานการณ์ เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าใจในตนเอง รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ เกิดความใส่ใจเรื่องการปรับเปลี่ยนมุมมอง-โลกทัศน์ภายในตนเอง เห็นความสำคัญเรื่องการพิจารณาใคร่ครวญสิ่งต่างๆ ด้วยการมีสติ เกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถพัฒนาได้ ตระหนักว่าธรรมชาติกับชีวิตมีความสัมพันธ์กัน และตนเองมีส่วนในดูแลสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดเป็นตัวแปรที่คาดหวังเมื่อผู้เข้าร่วมผ่านการทำกิจกรรม

การเก็บข้อมูลประสิทธิภาพของชุดกระบวนการเรียนรู้เก็บข้อมูลด้วยการบันทึก การสังเกตและการจัดสนทนากลุ่มกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบบันทึกการสนทนาและข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดกระบวนการที่พัฒนาโดยผู้เขียน ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงเยาวชนใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การถอดบทเรียนรายบุคคลและกลุ่ม การเก็บข้อมูลผลงานหรือชิ้นงานที่เกิดขึ้นระหว่างการทำกิจกรรม ทั้งภาพวาด การแสดงละคร ภาพถ่าย โดยการสังเคราะห์มุมมองที่อยู่ในผลงานนั้นๆ เก็บข้อมูลเป็นระยะๆ แบ่งเป็นก่อนเข้าร่วมกระบวนการ ระหว่างเข้าร่วมและหลังเข้าร่วมกระบวนการ

การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ นำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนาประกอบรูปภาพกิจกรรม ข้อมูลจากการบันทึก ผู้เขียนนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ วัตถุประสงค์ข้อแรกวิเคราะห์คุณภาพของชุดการเรียนรู้และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ ส่วนวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่สองเป็นการนำเสนอผลการเปลี่ยนแปลงภายในเกี่ยวกับมิติความเป็นมนุษย์ของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจากนั้นเขียนเป็นรูปเล่มรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ซึ่งในบทความนี้รายงานผลเพียงวัตถุประสงค์ข้อแรกเท่านั้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานตั้งต้นคือ “การออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นเรื่องของความรู้สึกร่วมกับ เหตุการณ์ พื้นที่จริง บุคคลในชุมชน หรือบริบทเป็นที่ตั้ง จะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และ

ชีวิตคนจากที่ตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การเปิดรับวิถีธรรมชาติและเกิดการเสริมสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ได้”

สมมติฐานนี้นำไปสู่การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ นำไปสู่การคัดเลือกแนวคิดในการทำงาน ผู้เขียนได้ทบทวนแนวคิดเพื่อใช้เป็นฐานคิดสำหรับออกแบบกระบวนการเรียนรู้ โดยคัดเลือกแนวคิดที่ให้ความสำคัญเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากการปรับเปลี่ยนมิติด้านในมนุษย์ ได้แก่แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง แนวคิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ กรอบคิดจิตรู้เคารพและจิตรู้จริยธรรมของเฮาเวิร์ด การ์ดเนอร์ และแนวคิดละครเพื่อการเรียนรู้มาเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ซึ่งการใช้งานศิลปะการละครสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมได้ใช้ทั้งร่างกาย จินตนาการ ความรู้และความรู้สึกที่อยู่ลึกในจิตใจมาผสมผสานกับสิ่งที่เรียนรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่มีพลังนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมุมมอง-โลกทัศน์ชีวิตคน

บทสังเคราะห์หลักการพื้นฐานของการเสริมสร้างมิติความเป็นมนุษย์ด้วยกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้

การสร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญ ซึ่งนักวิชาการจากสำนักคิดต่างๆ พยายามค้นหาวิธีพัฒนาคุณภาพด้านในมนุษย์ อาทิเช่น อาร์โนลด์ มินเดลพัฒนาทฤษฎีและการปฏิบัติการจิตวิทยาเชิงกระบวนการ (Process Work) ซึ่งมาจากรากฐานเรื่องแนวคิดเต๋า (Tao) ควอมตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics) ความคิดแบบชามัน (Shamanism) และจิตวิทยาสายคาร์ล จุง (Jungian Psychology) นอกจากนี้ยังมีชุมชนนักปฏิบัติจากชุมชนฟินด์ฮอร์น สกอตแลนด์ ได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ด้านในผ่านชุดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เช่น เกมเปลี่ยนชีวิต (Transformative Game) การเรียนรู้มุมมองด้านในผ่านธรรมชาติ การใช้ความรู้ด้านศิลปะการละครที่เรียกว่าบทบาทสมมติเพื่อนำพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้จักตนเองทั้งบุคลิกภาพภายนอก และบุคลิกภาพภายในตนเอง

ส่วนวงการศิลปะและการละครได้พัฒนาแนวคิดศิลปะบำบัด (Arts Therapy) และละครบำบัด (Drama Therapy) สำหรับพัฒนามิติด้านในมนุษย์ รวมไปถึงการออกแบบกระบวนการโค้ชชีวิตด้วยละครและการแสดง (Theatre and Performance Coaching) เป็นต้น ส่วนนักการศึกษาและนักพัฒนาชุมชน ในศาสตร์ด้านการศึกษาและการพัฒนาสังคม ได้พัฒนาชุดกิจกรรมละครสำหรับเป็นเครื่องมือทำงานด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดการใช้ละครหลายรูปแบบ อาทิละครการศึกษา (Educational Theatre) ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ละครชุมชน (Community Theatre) กระบวนการละคร (Process Drama) ละครเพื่อการพัฒนา (Theatre for development) (พรรัตน์ ดำรุง, 2547) รวมถึงการละครเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในสังคม (Social Presenting Theatre) ซึ่งพัฒนาโดย อาราวานา ฮายาชิ ละครรูปแบบนี้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ผสมผสานการเรียนรู้เชิงสติ การละครเพื่อการเรียนรู้สังคม และกระบวนการแบบคอนสเทลเลชัน (Constellation) ซึ่งมีจัดกระบวนการเล่าความรู้สึก และเจตจำนงในชีวิต หลังจากได้ยินเรื่องราวของเพื่อนร่วมวง ผู้จัดการกระบวนการจะให้ผู้เข้าร่วมใช้ท่าทางและคำพูดสดเป็นคำพูด

ที่แท้จริงที่ตนเองรู้สึก ณ ขณะนั้น เพื่อสะท้อนประสบการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่อนุญาตให้พื้นที่หรือจิตสำนึกกว้างได้แปลงเสียงพูดที่เกิดขึ้นจริง ณ ขณะนั้น ซึ่งเป็นการตระหนักรู้ในตนเอง (ออโต ชาร์เมอร์, 2563, น. 110-112) นอกจากนี้ยังขยายขอบเขตไปสู่การใช้ละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับพัฒนามิติความเป็นมนุษย์มีการใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้มาสร้างการเปลี่ยนแปลงตัวตนภายใน (ไพบูลย์ โสภณสุภาพ, 2562) ซึ่งพบว่าตัวแปรสำคัญของการเรียนรู้คือความตระหนักรู้ (Self – Awareness) ซึ่งใช้เป็นตัวกำกับการเรียนรู้ให้ลงลึกสู่ตัวตนภายใน

แนวคิดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลเริ่มต้นจากการที่ผู้เรียนยอมให้ตนเองเกิดความรู้สึกใหม่ รับความรู้สึกใหม่เข้าไปในใจ แล้วเคลื่อนไปสู่มุมมองใหม่ จากนั้นปรากฏเป็นพฤติกรรม การกระทำ คำพูดที่ปรากฏภายนอก กระบวนการเปลี่ยนผ่านนี้ต้องอาศัยการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ผู้จัดการเรียนรู้ต้องมีความเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ ลีลาการเรียนรู้ของมนุษย์ เลือกแนวคิดเบื้องหลังการปฏิบัติการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีพลัง

งานวิจัยนี้เลือกวิธีการเรียนรู้โดยการค้นพบ (Discovery Approach) ของบรูเนอร์ (Bruner) ที่ให้ความสำคัญต่อจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง (Discovery Environment) เพื่อให้ผู้เรียนใส่ใจกับสิ่งที่รับรู้ การเรียนรู้โดยการค้นพบสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 การค้นพบที่ไม่กำหนดโครงสร้าง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเอง และประเภทที่ 2 การค้นพบที่มีการแนะแนวทาง มีการจัดสรรข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบ พร้อมกับใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนลึกกลงในสิ่งที่กำลังเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้โดยการค้นพบสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism Theory) ตามทฤษฎีนี้กล่าวว่า**การสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเองประกอบไปด้วยแนวคิดหลัก 4 ประการ คือ 1) ผู้เรียนสร้างความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง 2) การเรียนรู้ใหม่ขึ้นกับความรู้เดิมและความเข้าใจที่มีอยู่ในปัจจุบัน 3) การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ 4) การจัดสิ่งแวดล้อมและจัดกิจกรรมที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ซึ่งนำไปสู่การค้นพบชีวิตที่มีความหมาย และแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์**

การเสริมสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ให้ความสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเอง และให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์-โลกด้านใน⁵ ซึ่งสอดคล้องกับ**แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)** ตามแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับเปลี่ยนกรอบการอ้างอิงทางความคิด (Frame of reference) ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ได้แก่ ชุดความเชื่อ สมมติฐาน และความคาดหวังที่ตายตัวไปสู่กรอบการอ้างอิงใหม่ ที่มีลักษณะเปิดรับ ใคร่ครวญ เท่าทัน มองเห็นแยกแยะความแตกต่าง เกิดความสามารถในการสะท้อนและนำเสนอภาพความรู้สึกนึกคิดอย่างลึกซึ้ง (Reflection discourse) รับรู้ว่าการกรอบการอ้างอิงใหม่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ และ

⁵โลกด้านใน รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (รูดี ลิสเซา, 2551) ให้ความหมายว่าเป็นโลกแห่งบุคลิกภาพทางจิตใจ โลกแห่งอารมณ์ ความรู้สึก ที่มนุษย์รับรู้ผ่านการถูกกระตุ้นโดยประสาทสัมผัส โลกภายในมีความเกี่ยวข้องกับความจริงทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาโลกภายในและยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองสามารถฝึกฝนได้โดยผ่านการจัดกระบวนการ หรือกิจกรรมฝึกฝนด้านใน

นำไปสู่มุมมองการมองโลก (Point of View) แบบใหม่ หลักการเหล่านี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายในใจ (สมสิทธิ์ อัสตรินี, ผู้เขียน, นวลวรรณ จูรุ่งเรือง, บรรณาธิการ, 2552, น. 20-21)

การเปลี่ยนแปลงกรอบการอ้างอิงจะเกิดขึ้นได้ด้วยการอาศัยเครื่องมือการเรียนรู้ที่สำคัญ 2 อย่าง คือ การใคร่ครวญในตนเอง (Critical self-reflection) และการสนทนาเชิงวิพากษ์ (Critical discourse) ที่เน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลด้วยวิธีของสุนทรียสนทนา (Dialogue) ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของการสนทนาเชิงวิพากษ์ก็คือการมี “วุฒิภาวะทางอารมณ์” การเปิดกว้าง การสะท้อนสถานะการฟังอย่างลึกซึ้ง ความตั้งใจที่จะหาข้อตกลงร่วม และการให้ความเท่าเทียมกันไม่เผด็จการเหนือคนอื่นด้วยบรรยากาศที่ปลอดภัย มีสัมพันธภาพที่เอื้ออำนวย มีความรักความเมตตา จนสามารถหล่อเลี้ยงให้เกิดภาวะแห่งการปลดปล่อย นำไปสู่การเป็นตัวของตัวเองที่เข้มแข็ง แจ่มชัด และชัดเจน (ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551, น. 36) ตามหลักการข้างต้นเป็นหลักการสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ซึ่งต้องมีการติดตั้งวิธีการคิด วิธีการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ⁶ การสะท้อนความคิดความรู้สึกหลังทำกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตามแนวทางการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่เน้นประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์จำลอง ที่ผู้เข้าร่วมรับรู้ได้ด้วยตนเอง มีการทำกิจกรรมสะท้อนความรู้สึกหรือสะท้อนข้อเรียนรู้ด้วยการตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ ผักผ่อนให้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ จนเกิดการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่อันนำไปสู่การวางแผนนำไปใช้ในอนาคต

แนวคิดการเรียนรู้บนฐานชุมชน (Community Based Learning: CBL) การเรียนรู้บนฐานชุมชน หมายถึงการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ มีกระบวนการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เน้นชีวิตเป็นตัวตั้งแทนการเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเน้นความสัมพันธ์เชื่อมโยงแบบนิเวศวัฒนธรรม⁷ ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ความสำคัญกับการออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง ตามแนวทางนี้เชื่อว่า “ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้”

แนวคิดละครเพื่อการเรียนรู้ (Theatre for Learning) มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมทางละคร มีลักษณะพิเศษ คือให้ความสำคัญกับการเรียนรู้มากกว่าการแสดงละคร เป็นการเรียนรู้ชีวิตผ่านการลงมือปฏิบัติจริง มีการปฏิสังสรรค์ทางความคิดและ

⁶การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการสำคัญของการปรับกรอบการอ้างอิง แบ่งเป็นการใคร่ครวญสามระดับ ได้แก่ การใคร่ครวญเนื้อหา การใคร่ครวญกระบวนการ และการใคร่ครวญกระบวนการทัศน์ (การสังเกตและตั้งคำถามต่อกระบวนการคิด แบบแผน วิธีคิดและกรอบการอ้างอิงที่แต่ละคนมีต่อสิ่งต่างๆ) เป็นการพิจารณาไตร่ตรองด้วยความใส่ใจ และแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (เมชิโรว์, อ้างถึงในธนา นิลชัยโกวิท, 2551)

⁷นิเวศวัฒนธรรม หมายถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต ทั้งในกรอบทางวัฒนธรรมและกรอบทางนิเวศวิทยาซึ่งให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คำนึงถึงความสมดุลระหว่างวัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์สูงสุด การรักษาไว้ซึ่งเกียรติภูมิ และการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน

ทำงานร่วมกัน ผู้เรียนเข้าสู่สถานการณ์จำลองที่คล้ายจริงซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สมองจะถูกขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนรู้ได้แสดงความคิดและความรู้สึกด้านในของจิตใจ

จากการทบทวนวรรณกรรมได้พัฒนาเป็นหลักการพื้นฐานของชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดกระบวนการระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเยาวชน และนักวิชาการด้านการใช้ละครเพื่อพัฒนามิติภายใน ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ภายหลังจัดการประชุมได้หลักการพื้นฐานสำหรับนำไปออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ดังแผนภาพ 3

แผนภาพ 1 หลักการกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์ของเยาวชน

การแปลงหลักการพื้นฐานไปสู่ชุดการเรียนรู้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

ผู้เขียนนำหลักการที่ศึกษามาออกแบบกระบวนการเรียนรู้สร้างเป็นชุดการเรียนรู้ 2 รูปแบบ 1) กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างพื้นฐานชุมชนบางปะกง และ 2) ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

ชุดการเรียนรู้ที่ 1 กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างพื้นฐานชุมชนบางปะกง

ชุดการเรียนรู้นี้เริ่มต้นด้วยการนำหลักการกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์ มาใช้เป็นฐานคิดเพื่อออกแบบกิจกรรมในชุดการเรียนรู้ เน้นหลักการทำงานร่วมกันระหว่างเยาวชน คนในชุมชน และตัวของตัวผู้วิจัย ซึ่งออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนบางปะกงจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นฐานการเรียนรู้โดยผสมผสานกับความรู้ด้านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ โจทย์การทำงานครั้งนี้เริ่มจากคำถามต่อไปนี้

1) ทำอย่างไรให้เยาวชนเกิดลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ เกิดความตระหนักรู้ว่าตนเองมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ บนโลก และเกิดสำนึกร่วมในการดูแลรักษา

2) กระบวนการเรียนรู้แบบใด ที่ส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้มุมมองชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น รวมถึงได้เรียนรู้วิถีชุมชน

3) ทำอย่างไรให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งบทบาทของการเป็นผู้ร่วมจัดกระบวนการ และบทบาทของผู้ถ่ายทอดความรู้ชุมชนด้วยตนเอง

จากคำถามข้างต้นได้กำหนดวิธีการทำงานในแนวทางกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้บนฐานชุมชนสร้างเป็นชุดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 การติดตั้งเครื่องมือการรับรู้ในกายตนและการพัฒนามุมมองภายในตนเอง หลักคิดของการออกแบบกิจกรรมขั้นตอนที่ 1 คือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ผู้เรียนต้องมีความพร้อมก่อนเรียนรู้ พร้อมเปิดรับประสบการณ์ใหม่ ใจเปิด เครื่องมือการรับรู้ในกายตนหมายถึงวิธีการรับรู้ของแต่ละบุคคล ทักษะพื้นฐานของการพัฒนามุมมองภายใน และทักษะในการสะท้อนความคิด ความรู้สึก ตามแนวทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ดังนั้นกิจกรรมแรกที่เริ่มทำ คือการสร้างความพร้อมให้ผู้เข้าร่วมด้วยกิจกรรมสานสัมพันธ์เชิงละครเป็นการสร้างใจร่วมด้วยการสร้างพลังกลุ่มเพื่อสานพลังให้พร้อมเรียนรู้ร่วมกัน

จากนั้นแบ่งปันมุมมองชีวิตร่วมรับรู้ชีวิตของกันและกันผ่านกิจกรรมการฟังด้วยใจอย่างใคร่ครวญ กิจกรรมนี้เป็นการติดตั้งเครื่องมือการฟัง ทักษะการฟัง ทักษะการรับรู้ความรู้สึกและความต้องการของผู้สนทนาซึ่งเป็นทักษะเบื้องต้นที่สำคัญก่อนการลงเรียนรู้ชุมชน จากกิจกรรมนี้ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความไว้วางใจ พร้อมเปิดรับประสบการณ์ใหม่

เมื่อหัวใจของเยาวชนพร้อมเปิดรับ และพร้อมเรียนรู้อย่างสะดวกใจ จึงนำเข้าสู่วิจัยกิจกรรมการสะท้อนความคิด ความรู้สึก (Critical self-reflection) เป็นการติดตั้งเครื่องมือและทักษะการสะท้อนมุมมองภายใน ทักษะนี้มีความจำเป็นอย่างมากต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายใน และมีความสำคัญต่อการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงมิติความเป็นมนุษย์ เพราะเป็นกระบวนการฝึกความสามารถในการอธิบายความคิด ความรู้สึกที่แท้จริงของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจ ผู้เขียนเลือกใช้กิจกรรมการเขียน การวาดภาพ การพูดเพื่อสะท้อนเรื่องราวและความรู้สึกภายใน มาเป็นเครื่องมือสำหรับฝึกฝนการสะท้อนย้อนคิด

กิจกรรมการเรียนรู้ชีวิตผ่านการแสดงละคร เริ่มต้นจากการเลือกใช้นิทานคัดสรรมาเป็นเครื่องมือในเรียนรู้ เรียนรู้มุมมองใหม่ผ่านนิทาน จัดกระบวนการอ่านนิทาน วิเคราะห์เนื้อหา เชื่อมมุมมองชีวิตผ่านการพูดคุยประเด็นที่อยู่ในละคร จากนั้นแบ่งกลุ่มซ้อมการแสดง และจัดแสดงเพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองชีวิตภายในห้องเรียน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ให้ความสำคัญกับการสะท้อนความรู้สึก สะท้อนมุมมองและโลกทัศน์ของผู้เข้าร่วม ซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดการปรับเปลี่ยนมุมมองภายใน อาจเรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้โลกทัศน์ใหม่ผ่านผู้อื่น ณ ขณะปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวงจรการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ที่เน้นการลงมือทำการสะท้อนประสบการณ์ การเติม ปรับมุมมองใหม่ และลงมือกระทำอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 2 การเชื่อมความรู้สึกกับสิ่งรอบตัวผ่านกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนเพื่อค้นหาเรื่องเล่าชุมชน
หลักการเบื้องหลังของการออกแบบกิจกรรมนี้คือแนวคิดการเรียนรู้บนฐานชุมชน ที่กล่าวว่าการเรียนรู้บนฐานชุมชนใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ ชุมชนสามารถเป็นกลไกการสร้างคนด้วยการ เชื่อมชีวิตผู้มาเยือนกับชุมชน เรียนรู้ระบบนิเวศที่ก่อเกิดวัฒนธรรมหรือเรียกได้ว่านิเวศวัฒนธรรม ทั้งนี้ผู้เขียนสนใจเรื่องการจัดคำถามเพื่อให้ผู้เรียนเชื่อมโยงชีวิตตนเองกับสิ่งที่เรียนรู้ รวมถึงการเปิดรับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ขั้นตอนนี้ออกแบบกิจกรรมค้นหาเรื่องเล่าชุมชนในรูปแบบการพาเยาวชนสืบค้นเรื่องเล่าชุมชน โดยทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ เป็นกระบวนการสร้างความเชื่อมโยงชีวิตของเยาวชนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ด้วยการเรียนรู้ชุมชน เรียนรู้จักคน ระบบนิเวศบางปะกง วิถีชีวิตภูมิปัญญาพื้นบ้าน และเรียนรู้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยพาลงชุมชนสนามจันทร์ ชุมชนบ้านโพธิ์ อำเภอบ้านโพธิ์ และอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา รายละเอียดตามภาพที่ 1

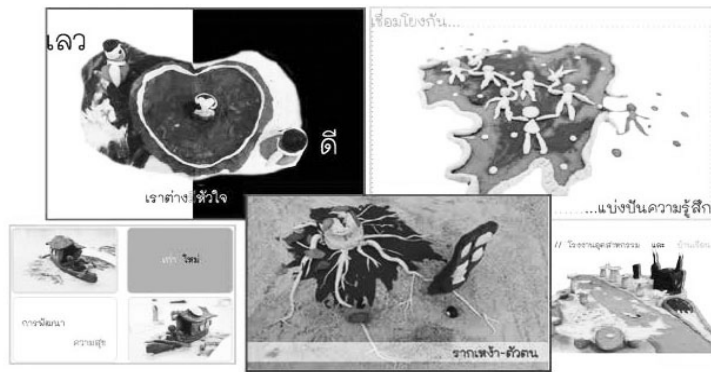
ภาพที่ 1 การฟังเรื่องเล่าริมน้ำบางปะกง และเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมบางปะกง

หลังจากเยาวชนลงพื้นที่ผู้เขียนจัดกระบวนการสะท้อนตนเอง (Self-Reflection) เป็นระยะๆ เครื่องมือการเก็บข้อมูลประกอบไปด้วยสมุดจดบันทึก รูปภาพ และภาพถ่ายบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น พบว่าจากกิจกรรมนี้ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ชีวิตผู้อื่น ได้รับฟังเรื่องราว ได้รับรู้ความรู้สึกของคนในชุมชนผ่านเรื่องเล่าอย่างใจเปิดรับ ได้เรียนรู้วิถีการมองโลกแบบอื่นๆ เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ทั้งในมุมมองประวัติศาสตร์ ที่มา รากเหง้าของพื้นที่ เรียนรู้มุมมองการพัฒนาเชิงพื้นที่ระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนาในพื้นที่ รวมทั้งการรับฟังปัญหาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 การประกอบสร้างเรื่องราว และการนำเสนอเสียงสะท้อนภายในใจผ่านการสร้างละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร หลังจากเยาวชนผ่านกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนเพื่อค้นหาเรื่องเล่าชุมชน ผู้วิจัยจัดกระบวนการถอดความคิด ความรู้สึก ผ่านกิจกรรมปั้นดินน้ำมันเพื่อสะท้อนมุมมองภายในตนเอง เป็นการสะท้อนมุมมองของเยาวชนที่มีต่อผู้คน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และโลกใบนี้

ภาพที่ 2 ภาพโปสการ์ดจากการปั้นดินน้ำมันสะท้อนมุมมองที่เกิดขึ้นหลังจากลงชุมชน

จากภาพที่ 2 เยาวชนเกิดความรู้สึกเชื่อมโยงกับชุมชน เกิดความรู้สึกกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน เยาวชนสามารถเชื่อมชีวิตตนเองกับพื้นที่ (ชุมชน) เกิดการวิเคราะห์และถ่ายทอดมุมมองต่อโลก ผ่านกิจกรรมการปั้นดินน้ำมัน ปรากฏเป็นงานปั้นที่มีความหมาย จากนั้นผู้วิจัยจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนพูดคุยในรูปแบบสุนทรียสนทนาโดยใช้การเล่าเรื่องจากดินน้ำมัน และพัฒนาเรื่องเล่าให้เป็นเนื้อหาในละคร เรื่องเป็นลำดับเหตุการณ์ที่เยาวชนต้องการ จนกระทั่งได้ร่างความคิดละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ซึ่งนำไปพัฒนาเป็นบทละคร และสร้างละครร่วมกัน

ละครเรื่องบางปะกง สายน้ำแห่งมังกร จึงเกิดจากการที่เยาวชนลงพื้นที่จริง สัมภาษณ์คนในชุมชน และรับรู้ปัญหาจนเกิดความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ไขโดยทำงานผ่านสื่อที่ตนเองถนัดนั่นคือการสื่อสารผ่านละคร ซึ่งละครเรื่องนี้ได้มีโอกาสนำเสนอในหลายพื้นที่และได้รับฟังเสียงจากสะท้อนคนดู รวมทั้งได้ทบทวนความรู้สึก ที่เกิดขึ้นจากเรื่องราวที่เล่นอยู่เสมอ ทำให้เรื่องราวเหล่านั้นอยู่ในเนื้อในตัวของคนแสดงจนนำเสนอได้อย่างเห็นภาพและมีอารมณ์ร่วม

เนื้อเรื่องละครบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

กล่าวถึงเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงของสายน้ำบางปะกงผ่านประสบการณ์ของเด็กชายไมเคิล ที่เรียนรู้จากครูและเพื่อนๆ ในห้องเรียนเกี่ยวกับแง่มุมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของแม่น้ำบางปะกง และเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เขาไม่เคยเจอแต่กลับมาปรากฏในภาพที่เหมือนความฝัน ที่ทำให้เขาได้พบสภาพวิถีชีวิตและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสายน้ำแห่งนี้ เขาได้สัมผัสกับความรู้สึกของตัวละครต่างๆ ซึ่งเป็นสัตว์น้ำและพืชเฉพาะถิ่นของบางปะกง เช่นกะเบนราหู ปลากระพง โลมาอิรวดี ตัวกุ้งและเคย ปูแสม ต้นจาก ต้นโกงกาง ที่แม้เป็นสัตว์น้ำหรือต้นไม้ริมน้ำ แต่ต่างก็มีชีวิตจิตใจและรู้สึกรู้สึกรู้สาต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากน้ำมือมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ไมเคิลตื่นขึ้นมาอีกครั้งด้วยมุมมองที่เข้าใจความเชื่อมโยงของทุกสรรพชีวิตในสายน้ำบางปะกง และทำให้ไมเคิลอยากลุกขึ้นมาช่วยเหลือสายน้ำบางปะกง พื้นที่ชุ่มน้ำภาคตะวันออก ผ่านการสร้างความเข้าใจเรื่องแรมซาไซส์ อนุสัญญาาระหว่างประเทศที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ

สิ่งสำคัญในการทำงานของขั้นตอนนี้ คือการเชื่อมโยงชีวิตของเยาวชนกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ ด้วยการตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งต่างๆ รอบตัว รวมถึงการเชื่อมโยงความหมายเกี่ยวกับการใช้ชีวิต โดยคาดหวังว่ามิติความเป็นมนุษย์จะค่อยๆ เผยปรากฏ ณ ขณะทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๔ การสื่อสารความคิด ความรู้สึกผ่านการจัดแสดงละครในชุมชน: บทบาทพลเมืองผ่านการแสดงละคร การสื่อสารผ่านละครจากบทละครที่ร่วมสร้าง เพื่อสื่อสารเรื่องราวการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุระหว่างคน สัตว์ พืช เป็นการสื่อสารด้วยหัวใจของทีมนักแสดง ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการจัดแสดงละครในชุมชนบางปะกง ใน 6 อำเภอที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำบางปะกง การกลับไปแสดงละครครั้งนี้มีบุคคลข้อมูลที่เคยมาเคยไปรับฟังเรื่องราว และลงไปเรียนรู้ มาร่วมชมการแสดงด้วย เป็นการกลับไปเชื่อมต่อกับบุคคลในชุมชนอีกครั้ง เป็นกระบวนการเชื่อมความรู้สึกกับชุมชนผ่านการแสดงละคร (ภาพที่ 3)

กระบวนการสร้างและจัดแสดงละครลักษณะนี้ทำให้เยาวชนได้ทำงานร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับชุมชน และพอมีเรื่องราวจึงต้องการถ่ายทอดให้คนรับรู้ซึ่งการถ่ายทอดผ่านละครทำให้บรรยากาศการพูดคุยดีขึ้นและลื่นไหล กระบวนการทำละครทำให้แววตาของคนเปลี่ยน เห็นแววตาเยาวชนเปลี่ยนไปทำให้รู้สึกว่ละครสามารถขับเคลื่อนอะไรบางอย่างได้ ศิลปะวัฒนธรรมสามารถขับเคลื่อนชุมชนได้ การทำละครทำให้ได้พาตนเองไปพบเจอหลายสิ่ง พบเรื่องราวในชีวิตตนเอง พบเรื่องราวในชุมชน ละครสามารถถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ในมุมมองที่กลุ่มมีส่วนร่วม

ภาพที่ 3 การถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดผ่านการแสดงละครและกิจกรรมหลังละคร

นอกจากเยาวชนจะได้เรียนรู้มุมมองการใช้ชีวิตแบบใหม่ผ่านละครร่วมสร้าง โดยพัฒนาบทละครสร้างละครและจัดแสดงในชุมชนร่วมกัน เยาวชนได้ลงมือปฏิบัติการทางสังคมในฐานะพลเมือง ผ่านการจัดแสดงละคร โดยหลังแสดงละครเกิดวสนทนากับคนในชุมชน เกิดแลกเปลี่ยนแนวทางการดูแลรักษาและแก้ไขสถานการณ์ปัญหาของแม่น้ำบางปะกง นำพาไปสู่การพูดคุยและสร้างปฏิบัติการเพื่อดูแลแม่น้ำบางปะกงให้กับคนในพื้นที่ได้ดี ละครจึงยกระดับเป็นเครื่องมือสื่อสารสู่สังคมกลายเป็นละครณรงค์เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องการดูแลรักษาแม่น้ำบางปะกงอย่างมีส่วนร่วม ตามภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การจัดแสดงละครในชุมชน ปฏิบัติการทางสังคมในฐานะพลเมือง

ชุดการเรียนรู้ที่ 2 ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

ขั้นตอนการเรียนรู้ในชุดการเรียนรู้ที่ 2 มีความแตกต่างจากชุดการเรียนรู้ที่ 1 ซึ่งขั้นตอนของชุดการเรียนรู้ที่ 1 เริ่มต้นจากการติดตั้งเครื่องมือด้านการรับรู้ ทักษะการฟังและทักษะการสะท้อนมุมมอง หลังจากนั้นจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชน ผ่านการจัดประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ แล้วกลับมาถอดการเรียนรู้ทั้งมุมมองและความรู้สึก เน้นที่ความตระหนักรู้ ณ ปัจจุบันขณะ เชื่อมโยงการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสร้างบทละคร และการฝึกซ้อมละครร่วมกัน โดยขั้นตอนสุดท้ายเป็นการลงมือปฏิบัติการทางสังคมผ่านการจัดแสดงละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกรในชุมชนบางปะกง

ส่วนชุดการเรียนรู้ที่ 2 เป็นกระบวนการย้อนศรจากชุดการเรียนรู้ที่ 1 ใช้วัตรกรรมบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร มาเป็นต้นทางการเรียนรู้ มีลักษณะคล้ายกับการตามรอยละครซีรีย์เกาหลีของผู้ชมละคร ทั้งนี้ผู้ชมละครเกาหลีต้องการไปเกาหลีเพื่อสัมผัสกลิ่นอายในละคร ต้องการไปรับรู้ประสบการณ์ตรงทั้งบรรยากาศ สถานที่ อาหาร เรื่องราวและเรื่องเล่าที่อยู่ในละคร ซึ่งผู้ชมเกิดความรู้สึกเชื่อมโยงประสบการณ์ภายในผ่านการรับรู้ตรง

จากแนวคิดดังกล่าวผู้เขียนออกแบบการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการติดตั้งเครื่องมือการเรียนรู้ ทักษะการฟัง ทักษะการสะท้อนความรู้สึก นึกคิด จากนั้นจัดกิจกรรมอ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร และสร้างประสบการณ์ตรงผ่านกิจกรรมตามรอยละครบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ในชุมชนบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งการนำพาเยาวชนออกไปตามรอยละครมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์อย่างมาก โดยมีผู้จัดการเรียนรู้ต้องคอยวางจังหวะการเรียนรู้เพื่อให้เยาวชนได้ค้นพบประสบการณ์ทั้งเรื่องราวและความรู้สึก การเรียนรู้ในชุมชนครั้งนี้ จึงเป็นการเชื่อมประสบการณ์จากบทละครกับประสบการณ์ที่เผชิญตรงหน้า ทั้งการรับรู้ข้อมูล การรับรู้ความรู้สึก แล้วกลับมาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ในละคร เป็นการเรียนรู้โลกทัศน์ของตัวละครผ่านโลกทัศน์ของคนในชุมชน กระบวนการนี้ส่งผลต่อมุมมอง

การมองโลก การใช้ชีวิต และการเติบโตภายในใจของเยาวชน ทั้งนี้การลงชุมชนยังส่งผลให้เยาวชนเข้าใจความรู้สึกของตัวละคร ทั้งตัวละคร ไมเคิล ลุงกระเบน ปลากระพง กุ้งตะเข็บ และเหล่าสัตว์น้ำในแม่น้ำบางปะกง เกิดประสบการณ์ทางความรู้สึกแล้วเชื่อมไปที่ความรู้สึกของตัวละครที่ตนเองแสดง ความสมจริงในการแสดงจึงปรากฏ หลังจากนั้นเยาวชนก็ได้แสดงละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกรในชุมชนอีกครั้งตามวาระที่เกิดขึ้นในชุมชน กระบวนการทั้งหมดสามารถสรุปเป็นขั้นตอนการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 1 การติดตั้งเครื่องมือในกายตนและการพัฒนามุมมองภายในตนเอง ทำกิจกรรมเหมือนกับชุดการเรียนรู้ที่ 1

ขั้นตอนที่ 2 การอ่านบทละครเรื่องบางปะกง สายน้ำแห่งมังกร เป็นขั้นตอนพื้นฐานของการเริ่มต้นฝึกซ้อมละครของนักการละคร การอ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร เริ่มต้นด้วยการกำหนดให้เยาวชนเลือกตัวละครที่ตนเองสนใจ ให้แต่ละคนอ่านทั้งเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ อ่านแบบจับใจความสำคัญ เป็นการทำความเข้าใจโครงเรื่องละคร และทำความเข้าใจภาพรวมของละคร จากนั้นจัดกิจกรรมการอ่านบทละครร่วมกัน โดยผู้จัดการเรียนรู้เน้นให้เยาวชนทำงานด้วยตนเองตามแนวทางการเรียนรู้ด้วยการค้นพบ เปิดโอกาสให้เยาวชนคิดวิเคราะห์ตามประสบการณ์ของแต่ละคน โดยมีผู้จัดการเรียนรู้คอยชวนคิดชวนคุย จากนั้นให้เปิดโอกาสให้เยาวชนแลกเปลี่ยนมุมมองกันและกันเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคน การแสดงความคิดเห็นจะปล่อยให้เยาวชนคิดเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของตนเองกับมุมมองใหม่ของเพื่อนๆ ผู้จัดการกระบวนการไม่ชี้นำความคิด เพราะต้องการให้เยาวชนค้นพบด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 3 ตามรอยละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ผ่านการเรียนรู้ชุมชนบางปะกง เป็นการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ให้แก่เยาวชนเพื่อค้นหาเรื่องราว ค้นพบความหมายและค้นหาความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในบทละคร ผู้จัดการกระบวนการทำหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้และคอยวางจังหวะการเรียนรู้เพื่อให้เยาวชนได้รับรู้ด้วยตนเองผ่านการฟัง การมอง การซักถามพูดคุยกับคนในชุมชน รวมถึงการรับรู้ประสบการณ์ผ่านผิวกาย และการลิ้มรส เช่นการเรียนรู้ชีวิตของคนลุ่มน้ำบางปะกงบริเวณชายฝั่งแม่น้ำ การเรียนรู้ระบบนิเวศป่าจากผ่านกิจกรรมการลุยป่าจาก การทำอาหารและลิ้มรสอาหารจากต้นจาก การฟังเรื่องเล่าวิถีชีวิตแบบระบบนิเวศแบบสามน้ำของชุมชนบางปะกง รวมถึงการสัมผัสจิตวิญญาณของคนและพื้นที่ตลาดเก่าสนามจันทร์ ผ่านการดูและการฟังเรื่องเล่าโดยบุคคลต้นแบบในชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงรากเหง้าพื้นที่ บ้าน และบรรพบุรุษของตนเอง บรรยายากการทำกิจกรรมแบบเป็นกันเอง

ผู้จัดการเรียนรู้ทำหน้าที่ประสานงานชุมชน พาเยาวชนลงชุมชนและเฝ้าสังเกตกระบวนการเรียนรู้เพื่อหาจังหวะพาเยาวชนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ที่เกิดขึ้น ณ ขณะลงชุมชน กระบวนการลงชุมชนจึงเป็นกระบวนการสร้างความรู้สึก และสร้างมุมมองใหม่โดยใช้บทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกรเป็นแกนกลางเพื่อโน้มน้าเยาวชนให้เกิดจิตเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งรอบตัว เคารพคน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่าง คน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ผ่านประสบการณ์ตรง ภายหลังจากลงชุมชนผู้จัดการเรียนรู้เปิดวงสนทนา พูดคุยประสบการณ์ที่เกิดขึ้น และอ่านบทละครร่วมกันอีกครั้งซึ่งเยาวชนสะท้อนว่า

“ตอนฟังครูอืดเล่าเรื่องบ้านเก่าของครอบครัว (คนในชุมชนบ้านโพธิ์ริมแม่น้ำบางปะกง) รับรู้ได้ว่า ครูรักบ้านหลังนั้นมาก ครูรู้สึกรักมาก ทำให้คิดว่าก็เปรียบเสมือนกับสัตว์น้ำ ที่รักหวงแหนสถานที่ ที่เป็นบ้านของตนเอง หนูรู้สึกกับเรื่องนี้มาก” (ID 2-2)

เยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ เกิดความเข้าใจบริบทในละครด้วยประสบการณ์ของตนเอง เกิดการแลกเปลี่ยนความเข้าใจทั้งมุมมองทางสังคมและบุคลิกตัวละครทั้งความคิด ทักษะคติ เป้าหมายในชีวิต และความรู้สึกของตัวละคร สิ่งสำคัญคือกระบวนการลงชุมชนทำให้เยาวชนจับหัวใจของคนในพื้นที่ได้ เป็นการจับความรู้สึกของตนเองผ่านการลงชุมชน แล้วนำไปเทียบเคียงกับเหตุการณ์ในละครทำให้การแสดงของเยาวชนสมจริงเป็นไปอย่างที่ควรจะเป็นเหมาะสมตามเนื้อเรื่อง

“ตอนอ่านบทละครครั้งแรกก็รู้สึกบางบทพูดก็เข้าใจความหมาย ส่วนบางบทพูดก็ไม่เข้าใจความหมาย ซึ่งตัวผมเองก็ไม่ใช่คนในพื้นที่บางปะกง แต่พอได้ลงไปพื้นที่ ทำให้เราเห็นภาพบรรยากาศและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ รู้ที่มาของบทละคร เข้าใจตัวละครมากขึ้น รู้สึกว่ามีตัวละครอยู่ในนั้นด้วย (ตอนพูดคุยกับชุมชน)” (ID 2-4)

สิ่งที่มีความหมายในใจซึ่งมากกว่าความเข้าใจเรื่องตัวละคร คือเยาวชนเกิดความรู้สึกเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เห็นคุณค่าของสรรพชีวิต เคารพสิ่งต่างๆ ด้วยใจกรุณา

“ธรรมชาติให้ประโยชน์กับเรามากนะ ถ้าไม่มี เราจะอยู่อย่างไร ถ้าไม่มีป่า ไม่มีสัตว์ ก็ไม่มีเรา ธรรมชาติกับมนุษย์และสัตว์เชื่อมโยงกัน ตอนเดินป่า หนูเห็นผีเสื้อ เห็นกิ่งก่าเกาะต้นไม้ เห็นสิ่งต่างๆ ทำให้หนูระลึกว่าสัตว์ ธรรมชาติมันเชื่อมโยงกัน ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็อยู่ไม่ได้” (ID 2-1)

ขั้นตอนที่ 4 การซ้อมละครและจัดแสดงละครในชุมชน: บทบาทพลเมืองผ่านการแสดงละคร เป็นขั้นตอนการจัดแสดงละครจริงในชุมชน องค์ประกอบสำคัญของการสร้างการเปลี่ยนแปลงมิติภายในของขั้นตอนนี้ คือการที่เยาวชนสื่อสารละครในชุมชนและมีคนในชุมชนร่วมเป็นผู้ชม สิ่งที่สำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ชมกับทีมละคร ผู้ชมได้ใคร่ครวญผ่านการชมละครและหลังจากแสดงมีการแลกเปลี่ยนมุมมอง ความรู้สึก ซึ่งการสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นในใจของผู้ชมเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ภายในของเยาวชนเช่นกัน กระบวนการจัดแสดงและการพูดคุยหลังแสดงจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงเยาวชนไปสู่ความรู้สึกรักสายน้ำบางปะกง รักชุมชน รักสิ่งรอบตัว เยาวชนรู้สึกภูมิใจในสิ่งที่ตนเองทำ เริ่มมองเห็นคุณค่าของตนเอง

เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในชุดการเรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะมิติความเป็นมนุษย์ เกิดการปรับมุมมองการใช้ชีวิตเพื่ออยู่อย่างมีความหมาย การกล้ายืนยันในวิถีชีวิตที่เน้นความยั่งยืนเชื่อมโยงกับธรรมชาติรอบตัว เคารพผู้อื่นและเคารพวิถีธรรมชาติ เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง หัวใจเยาวชนเติบโตพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อสร้างความสมดุลชีวิต และเยาวชนพร้อมทำหน้าที่พลเมือง

สรุปผลการพัฒนาชุดการเรียนรู้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

การออกแบบชุดการเรียนรู้เริ่มต้นจากการติดตั้งเครื่องมือการรับรู้ ทักษะการฟัง ทักษะการสะท้อนความรู้สึก นึกคิด จากนั้นสร้างประสบการณ์ตรงผ่านกิจกรรม การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ชุมชน การสร้าง

บทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร การอ่านบทละคร การซ้อมละคร การตามรอยละคร และการจัดแสดงละครในชุมชน ซึ่งพบว่า การลงเรียนรู้ชุมชนและจัดแสดงละครในชุมชนเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อการสร้างเสริมลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์อย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการเชื่อมโยงมุมมองและเชื่อมโยงความรู้สึกของเยาวชนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ณ ปัจจุบันขณะ กับเหตุการณ์ในละคร

ชุดการเรียนรู้ทั้งสอง เริ่มต้นด้วยสำรวจโลกทัศน์ภายใน สำรวจสภาวะภายในใจ ผ่านการสร้างประสบการณ์ตรง โดยมีการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านชุดกิจกรรมที่ปฏิบัติการจริงในชุมชน เพื่อให้เยาวชนสำรวจสัจพจน์มุมมองชีวิต เรียนรู้มุมมองใหม่ ด้วยการใคร่ครวญ มีการสะท้อนความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบันขณะ โดยมีผู้จัดการเรียนรู้คอยวางจังหวะการเรียนรู้เพื่อให้เยาวชนได้ค้นพบประสบการณ์ทั้งเรื่องราวและความรู้สึก เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์จากบทละครกับประสบการณ์ที่เผชิญตรงหน้า และยังเป็นการเรียนรู้โลกทัศน์ของตัวละครผ่านโลกทัศน์ของคนในชุมชน กระบวนการนี้ส่งผลต่อโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ในการใช้ชีวิตของเยาวชน

ละครที่เยาวชนสร้างขึ้นได้ถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับชุมชนบางปะกง และทำให้คนเห็นศักยภาพของเยาวชน เมื่อเยาวชนสร้างละคร ได้พูด ได้ส่งเสียงในแบบที่เยาวชนรู้สึก การส่งเสียงที่มาจากภายในด้วยความรู้สึกจริงนี้มาจากความเข้าใจ (Empathy) ในเหตุการณ์ เยาวชนเริ่มปรับเปลี่ยนมุมมองปรับเปลี่ยนชุดความคิด เกิดความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผู้อื่น เกิดการยอมรับในวิถีชีวิตที่แตกต่าง เคารพผู้อื่น เกิดความรู้สึกรักในธรรมชาติและคนรอบข้างจนรู้สึกว่าคุณค่าตนเองจะขอมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะของปรับเปลี่ยนมิติภายในที่เรียกว่ามิติความเป็นมนุษย์

ผู้เขียนตกผลึกความคิดว่า เรา (ผู้จัดการเรียนรู้) มีหน้าที่นำพาให้ผู้ร่วมกระบวนการ ไปพบ ไปเห็น ไปรับรู้ เพื่อให้ผู้ร่วมกระบวนการเหล่านั้น “เกิดประสบการณ์ตรง เกิดความรู้สึกภายในใจ” แล้วจัดกระบวนการสะท้อนเสียงในใจหรือนำพาความรู้สึกให้ปรากฏ ผู้เข้าร่วมกระบวนการจะเกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองภายใน ปรับเปลี่ยนความรู้สึก “ใจรู้สึก ใจเปลี่ยน ความคิดเปลี่ยน การใช้ชีวิตเปลี่ยน”

อภิปรายผล

การใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้มาเป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมลักษณะในมิติความเป็นมนุษย์ วัตถุประสงค์หลักไม่ได้อยู่ที่การนำคนมาฝึกหัดละคร ฝึกการแสดงละคร (Acting) หรือเรียนรู้เบื้องหลังการทำงานละครว่าต้องมีอะไรหรือทำอย่างไร แต่เป็นการหยิบยืมเครื่องมือทางการละครมาเป็นเครื่องมือเรียนรู้มิติด้านใน ยกระดับการมองเห็น สืบค้นมิติด้านในตนเองและเข้าใจโลกทัศน์บางอย่าง เยาวชนที่ร่วมสร้างงานละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ผลงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับการแสดงที่เก่งหรือการแสดง (Acting) ที่ดี แต่เยาวชนสามารถนำสิ่งที่รู้สึกเด่นชัดภายในใจ สร้างเป็นละครและนำลงไปประทับใจให้คนดูรู้สึกตาม กระบวนการเช่นนี้เยาวชนรู้สึก “ใจตนเองเติบโตขึ้นกว้างขวางขึ้น เห็นคุณค่าของสิ่งอื่นๆ” ดังนั้นกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่เน้นการสืบค้นและสร้างเสริมตัวตนด้านใน เพื่อยกระดับการมองเห็น ยกระดับความเข้าใจในตนเองและยกระดับมุมมองที่มีต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เกิดความเชื่อมโยงกับสิ่งรอบตัว เคารพเป็นการเปลี่ยนแปลงมิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้

ในศตวรรษที่ 21 เยาวชนถูกหล่อหลอมด้วยชุดความคิดเรื่องการเพิ่มทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และสังคมที่ยั่งยืนบางมิติมาเป็นจุดขับเคลื่อนให้เยาวชนเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลก และมิติที่มักจะส่งเสริม คือการสร้างทักษะที่เกี่ยวข้องกับความเร็ว การสื่อสาร และการทำธุรกิจเพื่อตอบสนองเศรษฐกิจแบบใหม่ ทำให้ละเลยความรู้ ทักษะและคุณสมบัติที่อยู่นอกเหนือจากโลกธุรกิจ ซึ่งแอนดี ฮาร์กรีฟส์ (เบลลันกา เจมส์ และแบรนต์ รอน, บรรณาธิการ, 2554, น. 464-492) ได้เสนอแนวทางการทบทวนทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในบทความเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและอนาคตของวาระทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เขาเสนอให้ทบทวนนิยามคำว่าทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ขององค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) โดยเสนอให้ขยายความไปไกลกว่าขอบเขตทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยครอบคลุมถึงมิติการพัฒนาส่วนบุคคลและชีวิตสาธารณะ ร่วมกันรักษาผลประโยชน์ของเมืองและชุมชน สร้างทักษะที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดี ความยุติธรรมเท่าเทียม ความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา การสร้างการเรียนรู้ต้องสร้างแรงดลใจในตน สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การสร้างการเรียนรู้ตามหนทางนี้มักเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็น ค่อยไป ไม่ใช่รีบเร่ง คิดเร็วและลวก เน้นการใคร่ครวญ หยุดคิดสะท้อนอยู่กับความใส่ใจ เพื่อพุมฝึกความสร้างสรรค์และนำไปสู่การค้นพบใหม่ หันกลับมาสนใจการสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างความไว้วางใจกันและกัน ทำงานร่วมกันและเน้นความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ด้วยแนวทางนี้จึงมีความสอดคล้องกับการพัฒนามิติความเป็นมนุษย์ด้วยกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้

หลักการสำคัญสำคัญของกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ที่สร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์ มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ

- 1) ละครต้องเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้โลกทัศน์ภายใน ทำงานกับความเชื่อด้านใน ทำให้ใจเห็น ทำให้ตาเปิด ทำให้ผู้เข้าร่วมยอมรับความรู้สึกที่จริงแท้ออกมา ทำให้รู้สึกเพื่อไปต่อ...อย่างลุ่มลึก
- 2) การเรียนรู้ต้องไม่ใช่การรู้คิด แต่ต้องรู้สึก โดนกระทบสั่นไหว ยกฐานชีวิตด้วยความรู้สึก การเรียนรู้ลักษณะแบบจำลองในละคร ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดการสั่นไหวทางความรู้สึก เกิดการตั้งคำถามกับชุดประสบการณ์เดิม เมื่อพบกับชุดประสบการณ์ใหม่ด้วยในสั่นไหว อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมุมมองเพื่อสร้างหัวใจใหม่ ใจเชื่อมโยงกับสรรพชีวิต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

- 1) ควรส่งเสริมให้มีการนำองค์ความรู้จากไปใช้ในกลุ่มเด็กระดับประถมและมัธยม ซึ่งการสร้างเสริมลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ควรสร้างเสริมตั้งแต่วัยเด็ก
- 2) เมื่อทำงานวิจัยพบว่ามิบุคคลและหน่วยงานทางสังคมที่ทำงานด้านการพัฒนามนุษย์ที่สนใจพัฒนามิติความเป็นมนุษย์จำนวนมาก ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการ วิธีการ และกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปใช้พัฒนามนุษย์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย

บรรณานุกรม

ชลลดา ทองทวี จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร อีรพล เต็มอุดม พงษธร ตันติฤทธิศักดิ์ และสรยุทธ รัตนพจนารถ.

(2551). จิตตปัญญาศึกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น.

กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษาสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

ธนา นิลชัยโกวิทย์. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา. ใน ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

มหาวิทยาลัยมหิดล. จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. การประชุมวิชาการ

ประจำปี 2551 เรื่องจิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนาคน (น. 3-31). โครงการ

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

เบลลันกา เจมส์ และแบรนต์ รอน. (2554). ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21

(วราพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอชิป จิตตฤกษ์, แปล). กรุงเทพฯ: openworlds.

พรรัตน์ ดำรุง, (2547). การละครสำหรับเยาวชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพบูลย์ โสภณสุภาพ. (2562). ละครเพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตัวตนภายใน. วารสารดนตรี

และการแสดง, 5 (2), 106-122.

———. (2559). หาดวอนนภา ชีวิตวัฒนธรรมชุมชนชายทะเล : การวิจัยผ่านกระบวนการศิลปะการละคร.

วารสารศิลปกรรมบูรพา, 19 (1), 73-91

รูดี ลิสเซา, (2551). รูดอล์ฟ สไตเนอร์ มนุษย์ปรัชญา [Rudolf Steiner : A Teacher from the West]

(รวีมาศ ปรมศิริ, แปล). กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นติ้ง.

สมสิทธิ์ อัสตรนิตี, (ผู้เขียนบรรณานิตน์). (2552). Learning as Transformation: Critical Perspectives

on a Theory in Progress ของ Jack Mezirow and Associates. ใน นววรรณ ชูรุ่งเรือง,

(บรรณาธิการ), 80 เล่มที่คุณต้องอ่าน หนังสือจิตตปัญญาศึกษา (หน้า 20-21). กรุงเทพฯ:

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

ออตโต ชาร์เมอร์. (2563). หัวใจทฤษฎีตัวผู้ : หลักการและการประยุกต์ใช้สู่การตื่นรู้และการสร้างขบวนการ

ทางสังคม (สมสิทธิ์ อัสตรนิตี, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลเดิลคิมทอง.